

Peter Krapotkin - Furste fängslad för kamp mot förtryck

Nils-Olof Franzén

1981

Innehåll

Son till en officer	3
Ett uppror slogs ned	3
Hemligt politiskt arbete	3
Lyxvaror orsak till orättvisorna	4
Vantrivsel bottnar i dålig arbetsmiljö	4
Fruktade tyska militärkrisen	4
Sa sin mening till Lenin	5

Peter Krapotkin lämnade ett överklassliv för att bli revolutionär, i anden om än inte i praktiken. Många människor har under årens lopp inspirerats av honom.

Gång på gång slås man av hur tankegångar hos Krapotkin har fått ny aktualitet i vår egen tid, skriver här Nils-Olof Franzén.

Det är nästan omöjligt att inte känna stark sympati för Peter Krapotkin, den ryske överklassonen för 100 år sedan som lämnade en lovande och lönande karriär i ryske tsarens tjänst för att ägna ett långt livs alla mödor åt de fattigas och förtrycktas sak.

Han var också en lysande författare, och han skrev så småningom en självbiografi som tillhör den klassiska memoarlitteraturen; ett annat av hans mest kända verk är "Inbördes hjälp". Sist men inte minst kunde alla som kände honom vittna om vilken djupt sympatisk och vinnande person han var.

Son till en officer

Han föddes i ett Ryssland där bönderna ännu var livegna. Han var som till en officer och godsägare som ansåg sig höra till Rysslands äldsta fursteätter. Peter Krapotkin skulle bli officer som fadern, och han skickades till den förnämsta militärskolan i Ryssland för att sedan som den bäste i sin årskull bli personlig page, som det hette, hos tsaren själv.

Men han ville bort från S:t Petersburg. Han ville egentligen inte vara militär, utan vetenskapsman, och han hyste redan samhällskritiska idéer. Han bad att få kommendering i östra Sibirien, i Transbajkalien, och där fick han rikliga tillfällen till geografiska och geologiska studier och forskningsresor i områden som dittills varit helt utforskade.

Ett uppror slogs ned

En förtryckets isvind nådde honom när han fick uppleva hur ett uppror av polska politiska fångar nerkämpades med blodig skoningslöshet. Han tog avsked från sin militärtjänst i Sibirien för att ägna sig åt vetenskapliga studier. Det gjorde han - men han reste också till västeuropa för att lära, för att komma i kontakt med den nya tidens politiska tankar.

Han kom till Schweiz, som med sin stabila borgerliga demokrati har varit tillflyktsorten för så många politiska flyktingar alltsedan 1700-talet. Borta i Sibirien hade han redan läst Proudhon, anarkismens fader. Nu fick han lära känna ett försök att omsätta anarkismens tankar i praktiken.

Här i Jura-bergen norr om Genève, hade det bland hantverkarna uppstått en anarkistisk rörelse, som närmast påminner om ett slags religiös väckelserörelse. Han vistades en vecka hos anarkistiska urmakare uppe bland bergen, och denna kontakt blev helt avgörande för hans politiska tänkande.

Hemligt politiskt arbete

När han kom tillbaka till Ryssland efter sin utbildningsresa till västeuropa, började han genast med hemligt politiskt arbete bland arbetarna i S:t Petersburg. På 1869- och 70-talen gick det en stark våg av politisk idealism bland de ryska studenterna. Folkbildningsarbete i vanlig mening kunde de få bedriva bland arbetarna. I en viss omfattning kunde de också sätta igång och leda vissa kooperativa företag - men rent politiskt arbete i liberal eller socialistisk anda måste bedrivas i hemlighet och under stora risker.

Fängelsestraff eller deporteringar till Sibirien var det pris som många av dessa självuppoftande rikemans-söner och -döttrar fick betala. Krapotkin var en av dem. Han satt två år i den fruktade Peter-Paulsfästningen i S:t Petersburg, men han lyckades rymma därifrån - en flykt som blev mycket omtalad och berömd i Europa. Han kom till England, som skulle bli hans nya hemland under större delen av hans återstående liv.

Lyxvaror orsak till orättvisorna

Krapotkin tänkte att kapitalismens ekonomiska kriser och orättvisor hade sin grund dels i att det konsumerades för lite, dels i att arbetskraft användes för en massa improduktiva uppgifter. Om man avskaffade alla lyxvaror och om man gjorde slut på allt det som byråkratin och militären lade ner arbetskraft på och i stället använde resurserna på ett för samhället nyttigt sätt, skulle alla människor kunna leva gott.

Han tänkte sig att om alla arbetade både med handen och med anden, 5 timmar om dagen från 25 till 45 eller 50 års ålder, skulle alla få det bra.

Men inte nog med det. Först bröd och trygghet åt alla - och mycket snart kultur åt alla - åt var och en efter hans intressen, efter hans smak:

Människan är inte en varelse vars enda mål i livet är att äta, dricka och sörja för ett skydd åt sig själv. Så snart som hennes materiella behov är tillfredsställda anmäler sig nya behov, vilka kan sägas vara av kulturell natur. Dessa behov och önskningar är av mångahanda slag: de varierar hos olika individer, och ju mer civiliserat samhället blir, desto mer utvecklas människors personliga egenart, och desto mer varierade blir individens önskemål.

Det är ett rikt, ett generöst, ett i bästa mening demokratiskt och kulturliberalt program, och det är i samklang med anarkismens bästa tankar - helt emot allt slags likriktning från statens eller enskildas sida.

Gång på gång slås man av hur tankegångar hos Krapotkin har fått ny aktualitet i vår egen tid. Jag ska ta ett enda exempel, och det gäller arbetsmiljön.

Vantrivsel bottnar i dålig arbetsmiljö

Krapotkin säger att flertalet arbetare i det kapitalistiska samhället känner svår vantrivsel i sitt arbete. Ledan och vantrivseln bottnar i dålig arbetsmiljö och monotona sysslor. Om man i stället kunde skapa hälsosamma och trevliga lokaler och strävade efter omväxling i arbetet, så skulle alla känna att de gör en nyttig insats, själva arbetet skulle bli lustbetonat och man skulle känna sig som en fri människa som arbetade för allas gemensamma bästa. Men allt detta kan bara ske i ett helt nytt samhälle.

Krapotkin tillhörde inte de anarkister som längtade efter ett revolutionens blodbad. Och ju äldre han blev desto mer hoppades han på en fredlig övergång till det nya samhället.

Två stora bitterheter väntade honom under hans ålderdoms sista år. Världshistoriens största katastrof, första världskriget, var också en katastrof för den internationella arbetarrörelsen. Första internationalen var för länge sedan död och begravd, arbetarna i de europeiska staterna kunde inte göra någonting för att förhindra eller ens fördröja katastrofen.

Fruktade tyska militärkrisen

För de flesta anarkister var kriget ett kapitalistiskt krig. Arbetarna hade inget fosterland, menade de. Man kunde omöjligen önska seger för den ena eller den andra parten. Krapotkin såg det inte så. Han hade väl i grunden samma syn på kriget, men han ansåg att av två olika onda ting, var den tyska militarismen och det tyska preusseriet den allra största faran för arbetarklassen. I England, i Frankrike fanns det ändå en låt vara bristfällig demokrati. Men om den tyska militarismen segrade, om den skulle komma att dominera Europa, då skulle detta vara en katastrof för arbetarrörelsen.

Man kan föreställa sig med vilken lättnad och glädje den 75-åriga Krapotkin bara ett år senare mottog nyheten om den ryska revolutionen 1917. Han skyndade hem efter 40 års landsflykt. Men nästan genast kom han i konflikt både med anarkister och kommunister. Han ivrade för att den nya regeringen skulle fortsätta kriget mot Tyskland. Det var en tragisk felbedömning på mer än ett sätt. Bolsjevikregeringen slöt fred med den yttre fienden och tog snart itu med sina inre fiender, bland dem anarkisterna.

Sa sin mening till Lenin

Krapotkin var alltför känd och älskad för att bolsjevikerna skulle våga ingripa mot honom. Han sade öppet sin mening till Lenin, och han skrev ett långt brev, adresserat till Världens arbetare, där han skarpt tog avstånd från västerlandets militära inblandning i den ryska revolutionen. Han försvarade revolutionen ett långt stycke, men han tog kraftigt avstånd från den centralisering och byråkratisering som han menade redan hotade fackföreningar och kooperativ, och han manade fram bilden av en begynnande partidiktatur.

In i det sista var han självständig och oförskräckt. In i det sista hävdade han den individuella friheten, decentraliseringen av samhällets alla funktioner, oppositionen mot all överhet, vad namn den än måtte bära.

När Krapotkin begravdes 1921 drog ett åtta kilometer långt begravningsståg genom Moskvas gator. Det var frihetsvännernas sista stora demonstration mot bolsjevikerna säger en författare, och han fortsätter: Anarkistgruppernas svarta fanor bar i röda bokstäver orden "Där det finns överhet, där finns det ingen frihet". Med Krapotkin tystnade anarkismens röst i Sovjet.

Det Anarkistiska Biblioteket

Nils-Olof Franzén
Peter Krapotkin - Furste fängslad för kamp mot förtryck
1981

(ur Syndikalism förr och nu, Federativs förlag 1981)

www.anarkistiskabiblioteket.se